

A SZERZŐI MŰVEK MÓDOSÍTÁSÁNAK HATÁRAI*

THE BOUNDARIES OF MODIFICATION OF COPYRIGHTED WORKS

Üveges Brigitta**

Abstract

At the beginning of my study, I would like to present the development of copyright law, as well as the basics of the current legislation. I would like to go on to address one of the main types of modifications to author's works, the recast. In this context, I will mention its conceptual definition and causes, and finally I would like to present its validity through specific types of works (films, videos). I would then move on to another case of modifications to the works of Asper, the "manipulation" by digital means. Within the chapter, I would also like to talk about the definition of this concept and the use of digital tools that appear when "manipulating" author's works. In connection with digital modification and manipulation, it is necessary to mention another important topic, artificial intelligence, because, on the one hand, it is closely related to digital manipulation, and on the other hand, it is showing increasing development, it can be found in many areas, to which copyright is no exception.

Keywords: adaptations of author's work, video forgery, copyright, copyright assessment of deep-fake videos, modifications of author's work

Absztrakt

Tanulmányom elején a szerzői jog fejlődését mutatnám be, valamint a hatályos szabályozás alapjait. A továbbiakban kitérnék a szerzői művek módosításának egyik fő típusára, az átdolgozásra. E körben említést teszek annak fogalmi meghatározásáról, okairól, végül pedig konkrét műtípusokon (filmek, videók) keresztül mutatnám be érvényesülését. Ezt követően térnék át a szerzői művek módosításának másik esetére, a digitális úton történő „manipulálásra”. A fejezeten belül szintén beszélnék e fogalom meghatározásáról, illetve a szerzői művek „manipulálásakor” megjelenő digitális eszközök használatáról. A digitális úton történő módosítás, manipulálás kapcsán muszáj szót ejteni még egy fontos témáról, a mesterséges intelligenciáról, mert egyrészt, ez szorosan összefügg a digitális úton történő manipulálással, másrészt pedig egyre erősödő fejlődést mutat, számos területen megtalálható, amely alól a szerzői jog sem kivétel.

Kulcsszavak: szerzői művek átdolgozása, videóhamisítás, szerzői jog, deep-fake videók szerzői jogi megítélése, szerzői művek módosítása

* A dolgozat megírásához kapcsolódó személyes motivációm, hogy a szerzői jog területével részletesebben két évvel ezelőtt egy szabadon választható tárgy keretén belül, „A szellemi tulajdon híres perein” találkoztam. Már akkor is nagyon érdekesnek tartottam a szerzői művekkel kapcsolatos gondolatokat, jogi szabályozást és joggyakorlatot. Akkor elsősorban a videóhamisítás, és az azzal összefüggésben álló mesterséges intelligencia (MI) keltette fel a figyelmemet, amiről bővebben egy beadandó dolgozat keretében is beszámoltam.

** Harmadéves, jogász hallgató. E-mail: uvegesbrigitta1@gmail.com. Konzulens: Dr. Udvarhelyiné Dr. Sági Edit PhD egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam-és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

1. Bevezetés és problémafelvetés

Tanulmányomban a szerzői művek módosításának egyik fő formáját, az átdolgozást szeretném bemutatni. Az átdolgozás tekintetében kitérnék annak fogalmi meghatározására, jogszerű alkalmazásának feltételeire, gyakorlati előfordulására, a jogirodalomban meghatározott típusaira, mint pl. a feldolgozás, fordítás, adaptálás, továbbá ezek jogkövetkezményeire. A szerzői művek átdolgozásával, módosításával kapcsolatban fontos említést tenni a szerző személyhez fűződő- és vagyoni jogairól, valamint elkülöníteni egy új mű születését és az átdolgozás útján születő származékos művek jogi helyzetét. Tanulmányomban kitérek továbbá arra az utóbbi időben gyakorta felmerülő kérdéses helyzetre, hogy a szerzői művek digitális eszközökkel történő módosítása, amelyet a tanulmányban – annak általában az eredeti műre káros hatása miatt - „manipulálásnak” nevezek (pl. photoshop, deepfake), milyen veszélyeket rejt magában szerzői jogi szempontból, és hogyan különböztethető meg a jogszerű átdolgozástól. A vonatkozó szerzői jogi szakirodalom, bírósági gyakorlat és a Szerzői Jogi Szakértő Testület véleményeinek elemzésén keresztül szeretném bemutatni, hogy az átdolgozás az egyes műfajok esetén milyen specialitásokat hordoz, valamint, hogy az átdolgozás és a szerzői jogi értelemben vett „manipulálás” között hol húzható meg a határvonal.

2. Szerzői jogi alapvetés

2.1. A szerzői jog fejlődéstörténete és elméleti alapjai

A szerzői jog a szerző vagy jogutódjának kizárólagos joga valamely az irodalom, a tudomány, vagy a művészet körébe eső alkotás felett.¹ Ahhoz, hogy áttekintsük a szerzői jog rendszerét, lényegesnek tartom, hogy egy dióhéjban egy rövid történeti áttekintést adjak a terület fejlődéséről.² Magyarországon a törvényi szintű szabályozás elsőként a szerzői jogról szóló *1884. évi XVI. törvénycikk* történt meg, amelyet 1884. május 7-én hirdettek ki. Ezt követően az *1921. évi LIV. törvénycikk* rendelkezett a területről. A törvény a szerzői művek tartalmát tekintve kimondta, hogy a szerzői jog korlátlanul vagy korlátozva, de átruházható, valamint, hogy mi minősül és mi nem minősül szerzői jogsértésnek. Ezeket a törvény taxatíván felsorolta. Említette a törvény a szerzői művekre vonatkozó oltalmi időt, amelyről úgy rendelkezett, hogy az fennáll a szerző egész életében, valamint halálát követő 50 évig. Ennek be nem tartása a szerző részére fizetendő kártérítési kötelezettséget von maga után. A kártérítés miatt indított eljárás 3 év alatt évült el. E törvény további fejezetei a szerzői művek konkrét típusaira irányadó részletszabályokat határozott meg.³

¹ Sztj. 1. § (1) bek.

² A történeti fejlődés tekintetében lásd például: MEZEI Péter: *A szerzői jog története a törvényi szabályozásig* (1884: XVI. tc.), *Jogelméleti Szemle* 2004/3, 2.; NÓTÁRI Tamás: *A magyar szerzői jog fejlődése*, Lectum kiadó, Szeged, 2010, 79.; LEGEZA Dénes: *„Egyszer mindenkorra és örökáron” a szerzői jog és forgalomképessége Magyarországon a reformkortól 1952-ig.* (PhD értekezés), Szeged, 2017.

³ Ennek mentén az alábbi műtípusokkal kapcsolatban található rendelkezéseket:

- a) zeneművek,
- b) színművek, zenés színművek és zeneművek nyilvános előadása,
- c) a képzőművészet és az iparművészet alkotásai,
- d) szövegek (illusztrációk), térképek, földrajzi, helyrajzi (topográfiai), építészeti, mérnöki és más műszaki, valamint tudományos vonatkozású tervek, rajzok, ábrák, vázlatok és plasztikai művek,
- e) fényképészeti művek,
- f) mozgófényképészeti művek.

Történeti síkon a harmadik szerzői jogi törvény az *1969. évi III. törvény* volt, amely példálózóan sorolta fel a védelemben részesített alkotásokat.⁴

A következőkben áttérek a hatályos szabályozás alapvető vonásaira.

2.2. A hatályos szabályozás alapjai

Mint láthattuk, mindhárom korábbi törvény részletesen, minél nagyobb területen igyekezett szabályozni a szerzői művekre vonatkozó szabályokat, illetve, hogy azok megsértése ne maradjon jogkövetkezmények nélkül. Így, még részletesebben szabályozza a védelem alatt álló műveket⁵ a ma is hatályban lévő, a szerzői jogról szóló *1999. évi LXXVI. törvény* (a továbbiakban: Sztj.).

Az Sztj-ben a szerzőt megillető személyhez fűződő és vagyoni jogok mellett megjelenik a szabad felhasználásra vonatkozó általános szabályozás is,⁶ miszerint a szabad felhasználás

⁴ Így a jogszabály 1. § (1) bek. szerint:

- a) irodalmi (tudományos, szépirodalmi, szakirodalmi, publicisztikai stb.) művek,
- b) nyilvánosan tartott beszéd,
- c) színmű, zenés színmű, táncjáték vagy némajáték,
- d) zenemű szöveggel vagy anélkül,
- e) rádió- és televíziójáték,
- f) filmalkotások,
- g) rajz, festés, szobrászat, metszés, kő- stb. nyomás útján előállított alkotások és azok tervei,
- h) építészeti alkotások, épület-együttesek, illetőleg városépítészeti együttesek tervei,
- i) a műszaki létesítmények tervei,
- j) iparművészeti alkotások és azok tervei,
- k) jelmez- és díszlettervek,
- l) ipari tervezőművészeti alkotások tervei,
- m) művészi fényképek.

⁵ Sztj. 1. § (2) Szerzői jogi védelem alá tartozik - függetlenül attól, hogy e törvény megnevezi-e - az irodalom, a tudomány és a művészet minden alkotása. Ilyen alkotásnak minősül különösen:

- a) az irodalmi (pl. szépirodalmi, szakirodalmi, tudományos, publicisztikai) mű,
- b) a nyilvánosan tartott beszéd,
- c) a számítógépi programalkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtája, ideértve a felhasználói programot és az operációs rendszert is,
- d) a színmű, a zenés színmű, a táncjáték és a némajáték,
- e) a zenemű, szöveggel vagy anélkül,
- f) a rádió- és a televíziójáték,
- g) a filmalkotás és más audiovizuális mű (a továbbiakban együtt: filmalkotás),
- h) a rajzolás, festés, szobrászat, metszés, könyvnyomás útján vagy más hasonló módon létrehozott alkotás és annak terve,
- i) a fotóművészeti alkotás,
- j) a térképmű és más térképészeti alkotás,
- k) az építészeti alkotás és annak terve, valamint az épületegyüttes, illetve a városépítészeti együttes terve,
- l) a műszaki létesítmény terve,
- m) az iparművészeti alkotás és annak terve,
- n) a jelmez, a díszlet és azok terve,
- o) az ipari tervezőművészeti alkotás,
- p) a gyűjteményes műnek minősülő adatbázis.

⁶ A témában lásd bővebben: GRAD-GYENGE Anikó: *Nincs új a nap alatt – avagy górcső alatt a Bizottság szerzői jogi reformjának szabad felhasználásai*, in: (szerk. SZIKORA Veronika – TÖRÖK Éva): *Ünnepi tanulmányok Csécsy György 65. születésnapja tiszteletére*, I kötet. Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Debrecen, 2017, 213-223.; GYENGE Anikó: *A szerzői jogok korlátozásának általános szabályai: a háromlépcsős teszt és*

díjtan, amennyiben nem ellentétes a tisztesség követelményével, és nem sérti a szerző műhöz kötődő érdekeit.

A szabályozás gerince változatlan maradt: minden szerzői jogi védelem alá eső irodalmi, tudományos vagy művészeti alkotás, függetlenül mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőitől, illetve az alkotás színvonalára vonatkozó ítélettől, értéket hordoz és kizárólag a törvényben meghatározott feltételek szerint használható fel.⁷ A szerzőt megillető jogok tekintetében el kell határolni egymástól a szerző személyhez fűződő- és vagyoni jogait. A szerző személyhez fűződő jogai között sorolja fel a jogszabály a mű nyilvánosságra hozatalának jogát,⁸ a szerző névfeltüntetési jogát,⁹ és a mű egységének védelmét.¹⁰

A szerző személyhez fűződő jogainak tisztázása mellett említést érdemelnek a vagyoni jogok. A vagyoni jogok, szemben a szerzőt megillető személyhez fűződő jogokkal, a jogszabály által megengedett esetben átruházhatók. A vagyoni jogok szintén a mű megalkotásának pillanatától kezdve megilletik a szerzőt, azonban ezen jogok érvényesítésére teljes egészében időbeli hatályt szab a védelmi idő.

A szerző vagyoni jogait szintén listázza a jogszabály, példálózó jelleggel. Az Szjt. szerint a szerző vagyoni jogai¹¹ közé sorolhatóak:

- a) a többszörözés,
- b) a terjesztés,
- c) a nyilvános előadás,
- d) a nyilvánossághoz közvetítés sugárással vagy másként,
- e) a sugárzott műnek az eredetihez képest más szervezet közbeiktatásával a nyilvánossághoz történő továbbközvetítése,
- f) az átdolgozás,
- g) a kiállítás.

3. Az átdolgozás

3.1. Az átdolgozás fogalmi megközelítése

Az idegen mű új, származékos művé történő felhasználásának esete az átdolgozás, amely a művek módosításának egyik leggyakoribb fajtája.

Az átdolgozás jogáról az Szjt. 29. §-a rendelkezik, miszerint: „*A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve, hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.*”

Az átdolgozás jogának három fő kapcsolódási területe van az Szjt.-ben.

értelmezése, Jogtudományi Közlöny, 2006/5. 171-185.; GYENGE Anikó: *Szerzői jogi korlátozások és a szerzői jog emberi jogi háttere*, HVG-ORAC, Budapest, 2010.; POGÁCSÁS Anett, Quotation from Visual Works in the Hungarian Copyright Law, ed: (szerk. Pogácsás Anett): „*Szellemi alkotások az ember szolgálatában*”, Pázmány Press, Budapest, 2022, 279-289.

⁷ GYENGE Anikó: *Zeneművek átdolgozása a szerzői jogban*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2002/3, 1., TATTAY Levente: *A szerzők személyiségi jogai*, Közjegyzők Közlönye, 2001/3, 1.

⁸ Szjt. 10-11. §

⁹ Szjt. 12. §

¹⁰ Szjt. 13. §

¹¹ Szjt. 17. §

Először is rögzíteni kell, hogy az Szjt. 16. § (1) bekezdésében írt általános felhasználási fajta, vagyoni jog egyik típusa, az érzékelhetővé tétel, a másokhoz közvetítés első mozzanata.

Másrészt az átdolgozás eredményeként létrejövő származékos mű védelmének feltételei azonosan a szerzői jogi oltalom általános feltételeivel, vagyis az egyéni, eredeti jelleg, melyekkel kapcsolatban az Szjt. 4. § (2) bekezdése előírja, hogy „szerzői jogi védelem alatt áll - az eredeti mű szerzőjét megillető jogok sérelme nélkül - más szerző művének átdolgozása, feldolgozása vagy fordítása is, ha annak egyéni, eredeti jellege van.”

Végül szoros kapcsolata van e jognak a mű integritásához fűződő személyhez fűződő joggal is,¹² hiszen a jogszerű átdolgozás során is figyelemmel kell lenni arra az alapvető szabályra, hogy a mű egységét ne sértsük meg.¹³

Az átdolgozással létrejött mű és az átdolgozott művet illető szerzői jogi védelem származékos jellege azt jelenti, hogy az alapul fekvő alkotásnak szerzői műnek kell lennie, és az átdolgozás eredményeképpen létrejött műnek az eredeti műtől eltérő egyéni, eredeti jellegzetességgel bíró műnek kell lennie. Lényeges kiemelni, hogy az átdolgozás nem járhat az átdolgozott mű szerzőjének szerzői jogi sérelmével.¹⁴ Ezzel összefüggésben kell beszélni arról, hogy természetesen a származékos mű szerzőjét is megilleti a jogvédelem akkor, ha az átdolgozás is egyéni, eredeti jellegű. Az átdolgozás jogszerűségéhez minden esetben a szerző engedélyét kell kérni, és a szerző nevét fel kell tüntetni. Azonban a szerző halálát követő védelmi idő lejártával a származékos mű szerzőjének nem kell az eredeti szerző örökösének engedélyét kérnie a mű felhasználásához, hiszen a mű innentől már közkinccsnek minősül, azonban ez esetben is szerepeltetni kell az eredeti szerző nevét a származékos alkotáson.

Ennek apropóján a jogirodalom szerint elmondható, hogy átdolgozással összefüggésben leginkább kétféleképpen történhet a szerzői jogi jogsértés. Egyrészt szerzői jogsértés valósul meg akkor, ha valaki az eredeti mű szerzőjének hozzájárulása nélkül dolgozza át a művet úgy, hogy azt nyilvánosságra is hozza, másrészt, ha a szerző ugyan maga dolgozza át művét, amelyen így önálló vagyoni- és személyhez fűződő jogai keletkeznek, de azt az ő engedélye nélkül valaki más hozza nyilvánosságra, vagy használja fel.¹⁵ Emellett megemlítenő, hogy az átdolgozással kapcsolatban másik személyhez fűződő jog is sérülhet, nevezetesen az eredeti mű integritása, ha az átdolgozás folytán úgy módosítják az eredeti művet, hogy az a szerző művének becsületére, jóhírnevére sérelmes.¹⁶

Ennek ellenére vannak esetek, amikor úgy „dolgozzák át”, módosítják az eredeti művet, hogy azokban nem történik semmiféle változás, nem áll fenn az átdolgozás feltétele – az egyéni, eredeti jelleg. Ilyen esetben szerzői jogi értelemben nem beszélhetünk átdolgozásról. Szintén nem sorolható az átdolgozás körébe a digitális technika által lehetővé tett zeneművek csengőhangként történő felhasználása, valamint a filmek átalakítása 3D változatba¹⁷, hiszen ezekben az esetekben szintén nem jön létre származékos alkotás. Az utóbbi alól kivételt képezhet az, ha a végeredményben az átalakítóknak valamilyen egyéni, eredeti többletteljesítménye jelenik meg.

¹² GYERTYÁNFY Péter: Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez, Wolters Kluwer Kiadó, Budapest, 2020, Jogtár verzió

¹³ FALUDI Gábor: *A szerzői mű egysége védelmének egyes kérdései*, Infokommunikáció és Jog, 2011/5. 165. SÁPI Edit: *Mennyire egységes a mű egységének védelme*, Miskolci Jogi Szemle, 2020/1., 175.

¹⁴ GYERTYÁNFY Péter: *Átdolgozás, feldolgozás, fordítás – ki minősülhet szerzőnek?* *Jogászvilág*, 2020. december 9. Elérhető: <https://jogaszvilag.hu/szakma/atdolgozas-feldolgozas-forditas-ki-minosulhet-szerzonek/> (letöltés ideje: 2023.03.15.).

¹⁵ GYENGE Anikó: *Zeneművek ... i. m. 2.*

¹⁶ SÁPI Edit: *Átdolgozás vagy nem átdolgozás: ez itt a kérdés*. Az átdolgozás jogának érvényesülése a színpadon, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2018/4., 13.

¹⁷ GYERTYÁNFY Péter: Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez i. m.

Általánosságban is igaz az átdolgozásra, hogy mindig egyedi vizsgálat szükséges annak eldöntésénél, hogy az új mű származékos alkotásnak minősül-e, vagyis szerzői jogi értelemben beszélhetünk-e átdolgozásról.

3.2. Az átdolgozás mögött rejlő okok

Az esetek többségében valaki azért készíthet átdolgozást, mert az adott műfaj (pl. zenemű vagy film) annyira megtetszik neki, megérinti, hogy szeretné saját érzéseit, gondolatait belevinni a műbe, kiegészítve azt.

E körben érdemes megemlíteni a fiatal korosztály körében népszerű alkalmazást, a TikTok-ot. Ennek a népszerű alkalmazásnak az egyik célja, hogy a fiatalok különböző rövid videókat készítsenek. Jelen esetben egy népszerű táncos videó vagy videoklip adja meg az alapot és a cél, hogy az adott videóból kiragadjanak egy-egy részt, és azt minél pontosabban, saját rövid videójukban szemléltessék.

Ugyanakkor fontos kiemelni, hogy ez a módszer az átdolgozás határán helyezkedik el, sőt, van, hogy ki is esik a körből. Főszabály szerint a videó másolása az elsődleges szempont, ami pedig nem felel meg az átdolgozás feltételeinek, hiszen, ha a videót feltöltő személy nem viszi bele egyéni, eredeti alkotótevékenységét a videóba, akkor nem jön létre származékos mű, tehát átdolgozás sem. Ugyanakkor természetesen megjegyzendő, hogy mint sok más helyzetben, itt is léteznek kivételek, hiszen az emberek ezekbe a videókba számos esetben beleviszik saját fantáziájukat, személyiségüket. Éppen emiatt előfordulhat, hogy a videó készítése során olyan mértékű változás történik, ami megütheti az átdolgozás mércéjét. A kérdés megítélését nehezíti, hogy ha viszont megüti az új videó az átdolgozás szintjét, akkor engedélyköteles felhasználásról van szó, amellyel azonban a TikTok-ot használók nagy része nincs tisztában.

Vannak helyzetek, amikor a módosítás csak egyfajta leegyszerűsítésként szolgál, hogy a fiatalabbak számára könnyebben érthetőbbé váljon egy-egy mű. Ezek elsősorban komolyabb zenéknél vagy olvasmányoknál jelennek meg. Itt elsősorban az oktatásban való felhasználás élvez elsőbbséget, gondoljunk csak a „kötelezők röviden” típusú könyvekre. Fokozottan ügyelni kell arra, hogy az oktatási célból való felhasználás során se sértsünk meg szerzői jogokat, ugyanakkor elmondható az is, hogy a művek ilyen fajta „átdolgozása” nagyban megkönnyíti a tudás átadását, sokkal érthetőbbé válik a mű a fiatalok számára, ha mai „modern” nyelvre le van fordítva.¹⁸ Fontos azonban azt is hangsúlyozni, hogy egy pusztán rövidítés nem jelenti az eredeti mű átdolgozását, hiszen nem jelenik meg az egyéni, eredeti jelleg az „új” műben, így ezt csak módosításként értékelhetjük, nem pedig átdolgozásként. Tehát, ha az átdolgozás kizárólag az eredeti műből történő részletek törlésével, kihúzásával, az eredeti mű lerövidítésével valósul meg, akkor az átdolgozás megállapításának feltétele, hogy az új mű magán viseli-e az átdolgozó személyiségjegyeit, vagy új, egyéni jelleget hordoz.

Azonban előfordulhat a szerző által készített saját átdolgozás is, amikor a szerző a művét pusztán azért dolgozza át, mert a már kész mű nem nyerte el kellő tetszését vagy kiegészítené gondolatait. Ezzel összefüggésben említhető meg, hogy sokszor valaki példaképének tekinti a szerzőt és azért dolgozza át a művét, hogy ezzel mutassa meg mennyire becsüli és szereti a munkáját.

¹⁸ SCHOLZ Ildikó: *Eredetiség és átdolgozás a zeneművek körében*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2011/3., 54-55.

3.3. Filmek, videók és átdolgozás

A filmalkotásról az Sztj. a következőképpen rendelkezik: „*Filmalkotás az olyan mű, amelyet meghatározott sorrendbe állított mozgóképek hang nélküli vagy hanggal összekapcsolt sorozatával fejeznek ki, függetlenül attól, hogy azt milyen hordozón rögzítették. Filmalkotásnak minősül különösen a filmszínházi vetítésre készült játékfilm, a televíziós film, a reklám- és a dokumentumfilm, valamint az animációs és az ismeretterjesztő film.*”¹⁹ A filmalkotás megszületésének jogi kereteit a megfilmesítési szerződés határozza meg.²⁰

Tekintettel arra, hogy a filmalkotásban történő módosítás bonyolultabb rendszerben zajlik, itt külön vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy a filmet előkészítő anyagok védelemben részesülnek-e. Egy ügyben az SZJSZT rávilágított arra, hogy ez a kérdés nem dönthető el általánosságban, hanem szükséges hozzá az adott eset megvizsgálása, illetve az érintett anyag egyéni, eredeti jellegének kutatása, valamint, hogy figyelembe vehetőek egyéb oltalmi formák is, és különösen akkor, ha a mű egyébként nem éri el a szerzői jogi védelemhez szükséges kidolgozottsági szintet.²¹ Ebbe a körbe tartoznak a filmötletek, rezümék, forgatókönyvek vagy a filmvázlatok.

A filmekre jellemző továbbá, hogy nem csak előkészítő anyagra van szükség, hanem az elkészítésben résztvevő személyekre is. Ugyanis a filmet többen, közös alkotófolyamat során hozzák létre. Egyes alkotók hozzájárulásai nem választhatók el egymástól anélkül, hogy a mű élvezhetősége, kereskedelmi értékesíthetősége ne csorbulna.²²

Nem választható el egymástól a film, mint műfaj és a szerzői jogi védelem, ugyanis ez a film rögzítésének és véglegesítésének folyamatában is fennáll. Itt emelném ki az SZJSZT 39/2000/1–2., illetve a 23/2003. számú véleménye alapján, hogy egy dokumentumfilm plagizálásának szerzői jogi kérdéseit körbejáró SZJSZT 24/2010. számú szakvéleményében²³ is rögzítette, hogy a film szerzői jogi védelme megalapozásának, meglétének nem feltétele az, hogy a filmek körében bevett módon látszon rajta, hogy befejezett, azaz, hogy a mű főcímet, „vége” főcímet és stáblistát tartalmazzon, mivel a védelem ettől függetlenül fennállhat.²⁴

A művek – sok esetben videók, audiovizuális művek - módosításának gyakori esetkőre az lehet, amely a mai világban egyre inkább nagy szerephez jut: amikor az alapul fekvő művet jellemzően engedély nélkül, digitális eszközökkel módosítanak és a változás szintje nem éri el azt, hogy származékos mű jöjjön létre. Mint korábban említettem, erre a helyzetre használok a „manipulálás” kifejezést.

4. Manipulálás vagy átdolgozás?

4.1. A manipulálás fogalma

¹⁹ Sztj. 64. § (1) bek.

²⁰ Sztj. 66. § (1) bek. Részletes magyarázathoz lásd: GRAD-GYENGE Anikó: *Film és szerzői jog. A megfilmesítési szerződés*, Médiatudományi Könyvtár, Budapest, 2016, 33.

²¹ SZJSZT 11/2012. – Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdései. SZJSZT 18/2011 – Irodalmi mű filmes átdolgozásának szerzői jogi kérdései. SZJSZT 32/2010. – Televíziós műsor alapját képező szinopszis szerzői jogi védelme. SZJSZT 31/2002. – Forgatókönyv és irodalmi mű közötti szerzői jogi kapcsolat.

²² GRAD-GYENGE Anikó: *Film és szerzői jog ...* i.m. 35.

²³ SZJSZT 24/2010. – A filmhez felhasznált előzetesen létrejött művek szerzői is filmszerzők, ha a művük lényegi vonásai kerülnek át a filmbe, hogy annak is tartalmi, művészi lényegét jelentik.

²⁴ GRAD-GYENGE Anikó: *Film és szerzői jog... i. m. 35-36.*

A manipuláció – a szó köznapi értelemben - ősi jelenség, történelmi múltra tekint vissza. Eredetileg bánásmódot jelent, de a tágabb értelmezés miatt egyfajta befolyásolás, „*amelynek célja mások világszemléletének, gondolkodásának, értékrendjének átformálása, egy bizonyos viselkedés, cselekvés előhívás, az érzelmekre való hatás, az egyén vagy a tömeg reakcióinak előrevetítése, megtervezése, az életünknek a meghatározása.*”²⁵

Mint a bevezetőben említettem, a szerzői művek manipulációja alatt tehát azt értem, amikor a módosítás nem éri el az átdolgozás szintjét, vagy az új mű létrejöttét és a műben jellemzően digitális eszközökkel olyan módosításokat tesznek, amelyek miatt az eredeti mű jellege, mondanivalója, hangulata megváltozik. Fontos továbbá kiemelni, hogy ez a fajta manipuláció általában károsan hat a műre.

4.2. Videóhamisítás – a digitális eszközök használata a szerzői művek manipulálásában

A „manipulált” művek az utóbbi években jellemzően digitális eszközök útján születnek. Nem elhanyagolható, hogy a technikai fejlődés hatására újabb és újabb módszerek jelennek meg az egyének manipulálására, amihez újonnan megjelenő eszközök is társulnak. Ilyen lehet a művek digitális úton történő manipulálása.

A manipulálás és átdolgozás szorosan összefügg a videóhamisítás új technikájával a deepfake-kel. A deep-fake-et legegyszerűbben arccserének tudjuk definiálni, meghatározó szerepe a videóhamisítás területén jelentős. A deep (mély) és fake (hamis) szavakból tevődik össze. A szakértelemmel rendelkezők csendben, a háttérből, nagy munkálkodások során bárki arcát képesek ellopni, és azt, többek között, akár nemkívánatos tartalmakba való beillesztésre is felhasználják.

Ez történt 2017-ben is egy új *Reddit-trend* során, amikor hírességek arcát illesztették felnőttfilmes színésznőkére. Hasonló eset történt a híres színésznővel, *Scarlett Johansson*-nal is. Ilyen és hasonló eseteknél a videó szerkesztőjének az eredeti anyagra (videó, fénykép) van szüksége és az illusztrált személy minél több arckifejezésére, hogy minél valóságosabb tartalmat tudjon összeállítani.

A deepfake működése rendkívül összetett, több lépésből álló folyamat. Először felvételeket gyűjtünk az alanyról a szoftverbe, amelynek hálózata felismeri a mintázatokat, majd olyan szabályokat hoz létre, amelyek segítségével újra alkothatja az alanyt. Ezt követően a hálózat létrehozza az új tartalmakat az eredeti jelenetek helyettesítésére. Közben egy másik neurális hálózat összehasonlítja az eredeti és átalakított tartalmat: ami megfelel az eredeti mintának, azt átengedi, ami nem, azt kiszűri.²⁶

Ahhoz, hogy ne essünk bele ebbe a csapdába, érdemes körültekintőnek lenni egy-egy videó során, mivel rendkívül nehéz a deepfake felismerése.

A leggyakoribb hibák lehetnek egy videó során, ha a kép és a hang nincs tökéletes szinkronban egymással, ha a beszélő szája természetellenesen mozog, ha a tárgyak vagy emberek szélein pixelmintázatok jelennek meg, ha a beszélő arca természetellenesen

²⁵WILHELM József: *A manipulálás rövid története*, Fókusz, 2017/151. Elérhető: <http://www.fokusz.info/index.php?cid=1862959364&aid=1976116470> (letöltés ideje: 2023.03.15.)

²⁶ <https://www.urbanlegends.hu/2019/12/reuters-hogyan-ismerjuk-fel-a-deepfake-videokat/> (letöltés ideje: 2023.03.15.)

mozdulatlan, ha az alany természetellenesen vagy egyáltalán nem pislog, vagy, ha a beszélő szeme tompa.²⁷

Azonban nagyban tőlünk is függ, hogy kitesszük-e magunkat ilyen veszélyeknek. Véleményem szerint, ilyen veszélynek elsősorban a fiatalabb korosztály van kitéve, köztük leginkább hírességek, celebek, influenzszerek, akik napi szinten osztanak meg apró részleteket mindennapjaikból a közösségi felületek valamelyikén.

Korábban is jellemzőek voltak, hogy az emberek photoshoppolt vagy filteres képeket osztottak meg magukról olyan mindennapi alkalmazás segítségével, mint a Snapchat, aminek kimondottan filteres, illetve arccsere funkciója van. Már akkor is nehéz volt felismerni az adott személy valódi arcát, vagy egyszerűbben mondva, magát a képszerkesztést, amit némi szakértelemmel és megfelelő eszközökkel átvett a képhamisítás. A technológia fejlődésével egyre élethűbb hamisításoknak lehetünk szemtanúi. A fejlődés hatására még inkább nehezebbé vált ezen tartalmak felismerése.

Nem csak felismerni, de eldönteni is nehéz, hogy mikor találkozunk „tökéletességre” törekvő filteres képpel vagy visszaélésre felhasznált tartalommal. A fényképek és videók megosztásával jelentősen megkönnyítik a videóhamisítók dolgát. Minél több képet osztunk meg magunkról, annál több anyaggal szolgálunk a hamisítóknak, és annál nagyobb a veszélye annak, hogy az általunk készített tartalmakat engedély nélkül felhasználják.

A deepfake nemcsak a média világában, de a politikai téren is jelen van. A politikai életben különösen nagy veszélyt jelenthet, ha sikerül egy kiváló felvételt készíteni egy politikai személy hangjával, és ha hozzá egy figyelemfelkeltő cím is társul, annak visszafordíthatatlan következménye is lehet. Számos kísérletet tettek rá, hogy bemutassák a deepfake videók veszélyét, egy ilyen esetet a következő példában láthatunk.²⁸ „*A Washingtoni Egyetem kutatói kiválasztották Barack Obamát deepfake videójuk alanyául, mert róla van a legtöbb szabadon felhasználható videó szerte az interneten. Jordan Peele szándékosan adott olyan szöveget Obama szájába, amit nyilván soha nem mondana, a videó egyfajta társadalmi célú hirdetés volt a deepfake politikai veszélyéről.*”

Látható tehát, hogy a deepfake, videóhamisítás a szerzői jog területével ott kapcsolódik össze, ahol eredendően szerzői jogi tartalmakat (audiovizuális műveket) használnak fel, dolgoznak át engedély nélkül és azokat hozzák nyilvánosságra. Azt is láthatjuk, hogy ezekben az esetekben az eredeti műre, a szerzőjére és a videóba integrált személyre is káros hatással van ez a fajta „átdolgozás”.

Fontos, hogy a digitális eszközökkel történő manipulálással, videóhamisítással szorosan összefügg a manapság is egyre nagyobb területen alkalmazandó mesterséges intelligencia, amelyet számos esetben bevetnek ilyen videók és tartalmak létrehozására.

4.3. A mesterséges intelligencia és a szerzői jog

A videóhamisítással kapcsolatban fontos megemlíteni a mesterséges intelligenciát (MI). „*A mesterséges intelligencia a gépek emberhez hasonló képességeit jelenti.*”²⁹ A MI-nak kétféle típusa van, lehet szoftveralapú és fizikai. Azonban „*a mesterséges intelligenciát ellenséges*

²⁷ Uo.

²⁸ BODNÁR Zsolt: *A deepfake éve, a valóság vége*, Qubit, 2018. Elérhető: <https://qubit.hu/2018/06/06/2018-a-deepfake-eve-a-valosag-vege> (letöltés ideje: 2023.03.15.)

²⁹ <https://www.europarl.europa.eu/news/hu/headlines/society/20200827STO85804/mi-az-a-mestersleges-intelligencia-es-mire-hasznaljak> (letöltés ideje: 2023.03.15.)

hálózatok is segítik. Ebben az esetben két gépi intelligenciát alkalmaznak. Az egyik generálja a képeket, a másik ellenőrzi és megpróbálja felismerni azokat. Ezután visszajelez társának.”³⁰

Manapság egyre inkább elterjedt, hogy a mesterséges intelligencia végzi a dolgok irányítását. Ezáltal mindennapunk szerves részét is képezi. A mesterséges intelligencia és a szellemi alkotások több ponton is összekapcsolódnak. A tanulmányban én a szerzői jogi kapcsolódásokra helyezem a hangsúlyt, kifejezetten a videóhamisítások miatt.

Negatív hatását elsősorban a videóhamisítás terén jeleníti meg, mert vannak videók – jellemzően az előbb említett hamis videók – amelyek a mesterséges intelligencián alapulnak. Ezen kívül a mesterséges intelligencia által készített tartalmak hatással lehetnek az emberi emlékezetre is. Az ezzel foglalkozó tudósok megállapították, hogy az ember, sajnálatos módon, hajlamos megjegyezni hamis emlékeket. Az ilyen emlékek memorizálásánál nagy szerepet játszanak azok a jelenségek, amikkel ismétlődően találkozunk, vagy amelyek ismételtelen megjelennek a mindennapokban.

A szerzői jog és a mesterséges intelligencia kapcsolatában a leglényegesebb pontnak maga a szerzőség kérdése tekinthető. Amennyiben feltételezzük, hogy a mesterséges intelligencia maga is bírhat alkotói képességgel, saját maga hozhat létre új alkotást, úgy választ kell adnunk arra a kérdésre, hogy mi lesz ezen alkotások sorsa, és hogyan is viszonyuljon hozzájuk a szerzői jog.³¹ A mai világban a mesterséges intelligencia számos műtípust érint, zeneműveket, képzőművészeti műveket,³² színház alkotásokat. Egy esetben például egy musicalt mesterséges intelligencia segítségével alkottak meg.³³

Ezzel kapcsolatban merül fel a kérdés, hogy a mesterséges intelligencia által alkotott, adott esetben általuk generált hamis videók, vagy más – nem káros hatású – művek is tekinthetőek-e ugyanolyan védett alkotásnak, mint amelyeket az ember alkotott.³⁴

A mesterséges intelligencia és a szerzői jog kapcsolatáról a WIPO 2019 szeptemberében kezdeményezett egy beszélgetést³⁵, ahol a szerző meghatározásáról és körének kibővítéséről is volt szó. Kiemelték, hogy a legtöbb jogrendszer arra az alapvető álláspontra helyezkedik, hogy kizárólag ember lehet szerző. A mesterséges intelligencia szerzői jogi megítélésekor *Andres Guadamuz* kiemeli, hogy alapvetően két módon kezelhető az MI által létrejött alkotás jogi védelme: *a szerzői jogi oltalom elvetésével, hiszen ebben az esetben az emberi hozzájárulás minimális, vagy teljességgel hiányzik, vagy a szerzői jogi oltalom biztosításával, amely így az MI létrehozóját illetné meg.*³⁶

5. Záró gondolatok

³⁰ MOLNÁR József: *Deepfake: támad az új, hamis valóság*, PC World, 2019. Elérhető: <https://pcworld.hu/pcwpro/deepfake-uj-hamis-valosag-261780.html> (letöltés ideje: 2023.03.15.)

³¹ NECZ Dániel: *A mesterséges intelligencia hatása a szerzői jogra*, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2018/6., 10.

³² MEZEI Péter: *From Leonardo to the Next Rembrandt – The Need for AI-Pessimism in the Age of Algorithms*, UFITA, 2020/2, 390-429.

³³ Az eset ismertetését lásd: SÁPI Edit: *Régi és új kihívások a színpadi művek szerzői jogi útvesztőjében*, Opuscula Civilia, 2021/1. 92-96.

³⁴ MEZEI Péter: *“You Ain’t Seen Nothing yet” – Arguments against the Protectability of AI-generated Outputs by Copyright Law*, Mta Law Working Papers, 2021/8, 1-14.

³⁵ Conversation on Intellectual Property and Artificial Intelligence, de: WIPO Magazine, 2019. szeptember. Elérhető: https://www.wipo.int/about-ip/en/artificial_intelligence/news/2019/news_0007.html (letöltés ideje: 2023.03.15.)

³⁶ GUADAMUZ, Andres: *Artificial intelligence and copyright*, de: WIPO Magazine, 2017 október. Elérhető: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html (letöltés ideje: 2023.03.15.)

A szerzői művek módosításának az Szjt. által szabályozott fő típusa, az átdolgozás. A tanulmányban bemutattam a szerzői jog fejlődését, az átdolgozás fogalmát és a videóhamisítás számomra legérdekesebb kérdéseit. Fontos hangsúlyozni, hogy átdolgozásról csak akkor beszélhetünk, ha az alapul fekvő műben olyan változtatások történtek, amelyeknek az az eredménye, hogy származékos mű jön létre. Mint bemutattam, az átdolgozással azonban jogsértések is előfordulhatnak, például, ha nem kérnek engedélyt az átdolgozásra, vagy ha megsértik a szerző személyéhez fűződő jogait.

Mint láthattuk, az átdolgozás és „manipulálás” között a változás során húzható meg a határvonal. Míg az átdolgozásnál egyéni, eredeti jelleggel bíró műnek kell létrejönnie, addig a „manipulálásnál” ilyen feltételek nem állnak fent. A „manipulálásról” elmondható, hogy bizonyos értelemben az átdolgozás határán elhelyezkedő esetről van szó, mivel itt nem az eredeti mű megváltoztatása a cél, ezáltal egyéni, eredeti jelleg sem áll fent, hanem az eredeti mű csak egy eszköz a sokszor negatív tartalom közvetítésében. A manipuláció káros hatást gyakorol a szerző művére, így a legtöbb esetben felmerülhet a jogsértés, mivel – általában – az ilyen művek „manipulálása” engedély nélkül történik. Ezt a munkát segítik a különböző digitális eszközök, amelyeken keresztül még jobban és gyakrabban lehet manipulálni már kész szerzői műveket, hiszen a laikusok észre sem veszik, hogy egy deepfake, hamis videóval állnak szemben. Nehéz a helyzet amiatt is, hogy ilyenkor átdolgozásról beszélhetünk-e vagy sem. Úgy gondolom, hogy ezeknél a videóknál nincs szó átdolgozásról, így véleményem szerint megállja a helyét ezeknél a „manipulálás” kifejezés, hiszen negatív irányba változtatják az eredeti művet és általában jogsértő módon, engedély nélkül teszik ezt.